

**СТАТУС И ПЕРСПЕКТИВЕ
АМАТЕРИЗМА У КУЛТУРИ ВОЈВОДИНЕ**

ЗБОРНИК РАДОВА

Уредили:

Мирослав Кежеди и Александра Боснић Ђурић

Завод за културу Војводине

Нови Сад, 2018.

Др Нина В. Аксић¹⁷

Етнографски институт САНУ, Београд

Аматеризам као сегмент културне политике у СФР Југославији – пример Новог Пазара¹⁸

АПСТРАКТ: У раду ће бити представљен аматеризам као сегмент културне политике Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Поред теоријског осврта на културну политику и аматеризам, биће представљен и допринос аматеризма развоју културног живота, пре свега у Новом Пазару, али и проблеми са којима се он сусретао. Описи функционисања секција, културно-уметничких друштава, организације такмичења и манифестација, на примеру Новог Пазара, требало би да допринесу разматрању аматерске делатности данас и укажу на добре и лоше праксе из прошлости. Циљ рада би био да се покуша указати на позитивне (масовност, квантитет из ког произилази квалитет, у неким местима једини вид културног живота и сл.) и негативне (лош квалитет, мала уметничка вредност и сл.) коментаре који се тичу употребе аматеризма уопште, како би се он данас унапредио, али и прилагодио новим потребама друштва.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: аматеризам, Социјалистичка Федеративна Република Југославија, културна политика, проблеми, развој

1.

Већ у првој деценији након Другог светског рата, културни преображај започет је под будним оком Комунистичке партије, која се „оријентисала на мере васпитања и дисциплине које су кроз разноврсне видове ритуалног деловања испуњавале циљ контроле: просветни течајеви, радне акције, приредбе, читаонице, биоскопске представе, школе, забавни живот – игранке“ (Лукић Крстановић, 2010: 106). Од самог формирања социјалистичке државе Партија је утемељивала своју идеологију на омасовљењу и приближавању културе и уметности радном човеку, а основни начин уз помоћ кога је вршен овакав преображај био је

¹⁷ nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

¹⁸ Овај текст је резултат рада на пројекту Стратегије идентитета: савремена култура и религиозност (177028), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

јачање привреде градова и наметање социјалистичке културне матрице, а потирање традиционалне.

ФНР Југославија прекида односе са СССР-ом и стаљинистичком политиком 1948. године. Након тог „раскида“, окреће се Западу и демократизацији, као и већој либерализацији друштва, посебно привреде и економије, па тако и културе. Године 1949. „долази до преокрета, када се, најпре у образовању и култури, најављује либерализација“ (Marković, 2012: 24), а потом се, 1950. године уводи и самоуправљање у привреди. Иако од 1950. године званично почиње демократизација у држави, подређеност идеологији Партије и централистички организовано управљање културом опстаје до седамдесетих година XX века. Педесетих и шездесетих година, „културни развој је све више обележавала вестернизација и амареканизација културног живота и стваралаштва“ (Димић; Стојановић; Јовановић, 2005: 173).

Шездесетих година „републичке и покрајинске елите све су више заступале интересе локалних територија. (...) Децентрализација је добила карактер дезинтеграције земље“ (Димић; Стојановић; Јовановић, 2005: 92). „Такође, крајем шездесетих година започиње се са децентрализацијом у култури, што ће се учврстити седамдесетих година, а затим испоставити и као лоша идеја. (...) Године 1963, доношењем новог Устава, уведено је самоуправљање на свим нивоима друштвених делатности (и у култури), а већ наредне, 1964. године, формира се дугорочни, тј. седмогодишњи план културних делатности“ (Аксић, 2018). Уставне норме у култури примењене су тако што је „положај установа и људи који у њима раде измењен, јер су установе постале самосталне и самоуправне радне организације, а људи који у њима раде добили су могућност да управљају радним организацијама, да утичу на сопствени положај итд.“¹⁹ Од 1965. године финансирање и функционисање институција културе доводе се у питање, јер је култура тих година била у тзв. мртвој сезони, тј. већина установа културе или није радила, или је радила смањеним капацитетом.²⁰ Године 1968. формирају се Заједнице културе, нова управна тела у култури. Тако је коначно отворено и питање децентрализације културе, тј. интереса општина или интереса државе. „Исте године формиран је и нови петогодишњи план развоја културе, а донесен је и Закон о финансирању

¹⁹ Архив Србије (АС), Републички секретаријат за културу (Г-278), 2, 01, 599, 1101-1600, 27. март 1965.

²⁰ Више о овоме видети у: АС, Г-278, 1, 01, 1. 9. 1965.

културе и За
у СР Србији
све раднике
доходака.²¹
се премости
и институци
привреда, т
материјални
РК ССРС“

Седамд
самоуправљ
подруштвља
стварањем С
децентрализ
демократиза
да приближи
преображај
било довољ
постало пот
радника, об
„право“ овла
рада“ (Ђukić

Након с
маја 1980. п
долази до п
стремљења.
економска с
које је врше
Са децентра
обавезе Реп
повећавају с
2018).²³ Дакл

²¹ Прела
фирми, ал
уведен и с
државно

²² РК СС

²³ Више о

културе и Закон о Заједницама културе и материјалном положају културе у СР Србији“ (Аксић, 2018). Година 1969. представља значајну годину за све раднике који са буџетског финансирања прелазе на стицање личних доходака.²¹ Требало је пронаћи најбоља финансијска решења којима би се премостиле разлике и проблеми између професионалних, аматерских и институционалних делатности. „Овим су култура и удружени рад, тј. привреда, требали што више да се повежу, како би се осигурали бољи материјални услови, за шта се борио и Савет за културу Председништва РК ССРНС“²² (Аксић, 2018).

Седамдесетих година XX века и у култури се уводи/учвршћава самоуправљање и културна политика почиње да се окреће ка концепту подруштвљавања културе. Све већим развојем самоуправљања у култури, стварањем Самоуправних интересних заједница 1974. године и све већом децентрализацијом културе, „циљ културне политике није више био демократизација културе која треба традиционалну, аутентичну културу да приближи „маси“ већ је њен циљ постао „социјалистички самоуправни преображај културе“ (Ђukić-Dojčinović, 1997: 97). Такорећи, „није више било довољно да култура демократизацијом постане доступна, већ је постало потребно да се она присвоји, да постане самоделатна пракса радника, облик испољавања његове духовности на који је он стекао „право“ овладавањем материјалном производњом, условима и средствима рада“ (Ђukić-Dojčinović, 1997: 97).

Након смрти председника СФР Југославије, Јосипа Броза Тита, 4. маја 1980. године, привредна, политичка и економска нестабилност долази до пуног изражаја, посебно са појавом националистичких стремљења. „Ипак, са последњим покушајима да се одржи друштвено-економска стабилност земље, прва је дошла на ред култура, у оквиру које је вршена рационализација средстава у циљу смањења потрошње. Са децентрализацијом функција и средстава, 1980. године, финансијске обавезе Републичке заједнице културе се у знатној мери смањују, а повећавају се финансијске обавезе СИЗ-ова културе општина“ (Аксић, 2018).²³ Дакле, култура постепено губи значај, а њено место преузимају

²¹ Прелажење на лични доходак значило је да се исплаћивање радника вршило из буџета фирми, али да је за разлику од буџетског финансирања, када је постојао само фиксни део, уведен и бонус који је зависио од учинка радника и од укупних средстава предузећа, јер је државно буџетско финансирање имало свој лимит.

²² РК ССРНС – Републичка конференција Социјалистичког савеза радног народа Србије.

²³ Више о овоме видети у: АС, Републичка заједница културе (РЗК), XV сеница, 05. 06. 1981.

елитистичко-уметничке гране културе, доступне само појединцима. Од 1982. године Партија покушава поново да централизује и себе и државу. Ипак, изузетно лоша финансијска и политичка ситуација у држави доводе до тога да и привреда, али и култура посустају. Године 1990, поново је покушано да се централизује управа у култури тако што су формиран фондери за културу и уметност. Ови фондови нису опстали, јер је већ 1991. године дошло до распада СФР Југославије.

2.

С обзиром на то да ћемо се у даљем тексту бавити аматеризмом у периоду социјализма и његовим делатностима, пре свега ћемо га дефинисати као „бављење неком делатношћу на основу наклоности, из личног задовољства. Кроз а. се превазилази професионална подела рада, која подразумева посебну стручност и начин стицања средстава за живот“ (ЕСН, 2008: аматеризам). Скоро у свим областима могу се срести аматерске делатности, а у Републици Србији „а. је организован у Савезу аматера Србије, Савезу културно-уметничких друштава Београда, Савезу радио-аматера Србије, Савезу организација аматерског филма и др.“ (ЕСН, 2008: аматеризам).

Аматеризам је у периоду социјализма представљао сегмент културне политике која се заснивала на социјалистичкој идеологији.²⁴ Он је у првим годинама након рата био „у функцији просвећивања „сиромашне, неписмене и духовно троме народне масе“, (Ђукић-Дојчиновић, 1997: 95), док га у другом периоду социјалистичке владавине „карактеришу професионализација културно-просветног рада и одвајање аматерске од професионалне делатности, тј. приписује му се корективна улога у односу на институционализам и професионализам у култури, који често нису коренсподирали са циљем културне политике да се 'аутентичне' културне вредности не само приближе радном човеку, већ да постану део његовог друштвеног бића“ (Ђукић-Дојчиновић, 1997: 95-96). Аматеризам је заправо био „важан чинилац у преобликовању традиционалног и обликовању новог културног живота и то не само на селу, већ и у граду“ (Ђукић-Дојчиновић, 1997: 95). У првим послератним годинама, када је социјализам још увек добијао свој облик, а са њим и аматеризам, имао је и негативну конотацију, као анахроничан и конзервативан облик, након чега је заправо

²⁴ Културна политика може се дефинисати као усмеравајући став „друштва према култури, али и културе према друштву и према себи самој“ (Илић, 1987: 91).

постао ау
врху Репуб
у понеким
а с друге с
представљ
средином и
фолклором
према који
крајем ше
активност
развоја и х
сферу може
носио особ
(Ђукић-Дој

Подрин
аматерску
идеја, тј. на
би се култ
подруштвљ
развој овак
заосталост
вредности и
могућност д
до половине
је да опада
радијског и т
развојем ме
и организац
који је имао

²⁵ Више

²⁶ АС, Г-

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Више

културу (

³¹ Више о

постао аутентична форма народне креативности. Како је сматрано у врху Републике, с једне стране, аматеризам је био конзервативан, јер је у понеким срединама и даље био једина форма културних активности,²⁵ а с друге стране био је величан као аматерски традиционализам који је представљао „једину аутентичну форму народне креативности“.²⁶ Иако је средином и крајем шездесетих година аматеризам и даље изједначаван са фолклором и „нижим, анахроним стањем свести, укуса и интересовања, према којима се има однос 'стида према превазиђеној прошлости“,²⁷ крајем шездесетих година, преовладало је мишљење да „аматерска активност представља једну од важних компонената креативности, развоја и хуманизације личности, трансмисије преко које се у културну сферу може укључити велики број људи“.²⁸ Дакле, „аматеризам је по свему носио особине друштвено пожељног и друштвено санкционисаног рада“ (Ђukić-Dojčinović, 1997: 98).

Подруштвљавање културе био је концепт који је подржавао аматерску делатност, а формиран је крајем шездесетих година, као идеја, тј. начин на који би културна политика требала да делује како би се култура приближила свим радним људима. Важно питање подруштвљавања културе било је: „Колико се кроз подстицање и развој оваквих активности естетски и културно савладава историјска заосталост и конституише културна сфера у којој праве културне вредности имају све више приврженика, а све шири круг људи стиче могућност да се изрази и креативно потврди“.²⁹ Од половине педесетих до половине шездесетих година интересовање за аматеризам почело је да опада. Разлог овоме био је нагли развој институција,³⁰ али и радијског и телевизијског програма.³¹ Седамдесетих година, са све већим развојем месних заједница, самоуправних интересних заједница (СИЗ) и организација удруженог рада (ОУР), аматеризам поново добија значај који је имао у првој послератној деценији, што „је довело до поновне

²⁵ Више о овоме видети у: АС, Г-278, 1, 01, 340, 26. фебруар 1966.

²⁶ АС, Г-278, 1, 01, 340, 26. фебруар 1966.

²⁷ Ibid.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Више о овоме видети у: Архив Југославије (АЈ), Савезни секретаријат за образовање и културу (318), 196, 279, 1953-1967.

³¹ Више о овоме видети у: АС, Г-278, 1, 01, 340, 26. 02. 1966.

друштвене реafirмације ове делатности без које би културни живот у многим срединама и слојевима становништва – поготово културни живот младих, затим сеоских подручја, радних организација, школа, итд. – био доста сиромашнији и више пасиван него креативан“ (Ivanišević; Ljuboja, 1983: 140). Показало се „да су најбољи резултати остварени у оним градовима у којима су на овом подручју деловали на бази утврђеног програма, у коме је значајно место имало и организовање културно-забавног живота, и где су заједнички деловали општинска скупштина, туристичко друштво, пословница за уметничке приредбе, културне установе, фонд за унапређење туризма, културно-просветна заједница, спортско друштво итд.“³²

Различите аматерске организације (културно-просветна, културно-уметничка друштва и сл), као и школске секције (драмска, хорска, рецитаторска, литерарна и др.) развијале су аматеризам непосредно након рата, а од средине шездесетих година то су биле и институције културе (омладинских удружења – музичка омладина, књижевна омладина и др., као и позоришта, биоскопи, библиотеке, домови омладине, музеји, архиви и др.). Важан допринос аматеризма у социјализму јесте подстицање братства и јединства, стварање радних навика, оспособљавање младих да буду део колектива и др. Тако, на пример, у литератури осамдесетих година, аматеризам се често издвајао као вид самоделатности у најпозитивнијем смислу, те је тако дефинисан од стране Р. Божовића као „спонтана људска активност у којој се полази од унутрашње мотивације, унутрашње потребе и слободног избора. (...) Међутим, не можемо прихватити аматеризам као спонтану активност, као вредност човековог активизма, ако она представља искључиво компензацију за неоствареност у раду. (...) Аматеризам морамо поимати као део реалности, као одсјај подељености сфере културе и људског рада“ (Pavlović, 1980: 115). Као форме у оквиру којих су аматери испољавали своје способности, у периоду након Другог светског рата, па све до деведесетих година, посебно су се истицале културне манифестације, такмичења, смотре аматера у различитим дисциплинама (фолклор, певање, рецитовање и др.), концерти и др. „Дакле, аматеризам је био база за стварање, па и функционисање читавих усанова културе у појединим местима, као што је нпр. Нови Пазар, чак и до средине осамдесетих година двадесетог века, када ипак постепено примат преузима професионализам са довођењем

³² АЈ, Савезни савет за образовање и културу (319), 319-27-33, 1967-1971, 321/1, 28.09. 1967.

специјализовани култури, а затим Оваква ситуација година, али свако културно-друшт

Из данашње од добрих пракса у мањим локал заостале након Д местима био и је у социјализму б старијих, који су али и промовиса заснован, са теж пре свега сеоск надзором Одбор и који је морао п значајно је допри показивали су се годинама можда како је масовнос је био можда и је ново, а опет прих је аматеризам, у која је у том тре много више него доступне широк

³³ О томе кол о броју култур према подацим група и клубо пољопривредн

³⁴ „Ипак, пост од стране влас економска и за више прибежав

специјализованих/професионалних кадрова на одређена водећа места у култури, а затим и на места самих извођача у овим аматерским саставима. Оваква ситуација у републици очигледнија је већ крајем седамдесетих година, али свакако аматеризам, све до 1990. године, не губи своје место у културно-друштвеном животу“ (Аксић, 2018).³³

Из данашње перспективе, може се рећи да је аматеризам био једна од добрих пракси спровођења културних и забавних програма, поготову у мањим локалним заједницама, које су биле прилично културно заостале након Другог светског рата. Као такав, аматеризам је у неким местима био и једини вид културног живота. Добра страна аматеризма у социјализму била је та, што је окупљао велики број омладине, али и старијих, који су на тај начин трошили своје слободно време квалитетно, али и промовисали културу, тј. традицију свога краја. Иако идеолошки заснован, са тежњом да се уруше дотадашње традиционалне вредности, пре свега сеоских заједница, аматеризам, који је свакако био под надзором Одбора и Самоуправних интересних заједница у сваком крају, и који је морао пролазити кроз одређене цензуре у идеолошком смислу,³⁴ значајно је доприносио културном животу мањих места. Из масовности, показивали су се и квалитетни појединци, те иако у првим послератним годинама можда квалитет и није био на првом месту, каснијих година, како је масовност расла (квантитет), растао је и квалитет. Најпосле, ово је био можда и једини начин да се сеоском становништву подари нешто ново, а опет прихватљиво за њих. Стога и сам аутор овог текста сматра да је аматеризам, у периоду социјализма, био добра пракса, а можда и једина која је у том тренутку могла да заинтересује и заокupi народ, свакако много више него уметничке, професионалне праксе, које нису ни биле доступне широким народним масама.

³³ О томе колики је значај имао аматеризам на републичком нивоу сведочи и податак о броју културно-уметничких друштава у Републици Србији из 1983. године: „Код нас према подацима Савеза аматера Србије, делује преко 700 културно-уметничких друштава, група и клубова са око 350.000 чланова, од којих млади радници, студенти, ученици и пољопривредни произвођачи чине преко 70%“ (Ivanišević; Ljuboja, 1983: 140).

³⁴ „Ипак, постојала је уметничка и културна слобода у извесној мери, мада цензурисана од стране власти, али не увек експлицитно“ (Аксић, 2018). Иако су постојале политичка, економска и законска средства принуде, може се рећи да је социјалистичка пропаганда више прибегавала подстицајним елементима, тј. систему награђивања.

3.

Као пример добре праксе развоја аматеризма у периоду социјализма, овом приликом бисмо издвојили Нови Пазар и укратко, на његовом случају показали шта је све аматеризам могао да пружи и како је могао да допринесе развоју културно-забавног живота једне мултикултуралне и мултиконфесионалне средине. У Новом Пазару, у периоду социјализма одржавале су се бројне манифестације поводом државних празника, обележавани су историјски јубилеји, а представљане су и пригодне манифестације на којима се изводио културно-уметнички програм. Да би све ово могло бити осмишљено и изведено, морале су бити укључене културно-образовне институције са својим ресурсима (људским и материјалним), те су тако главну улогу у подршци аматеризму имале следеће институције: школе, Народни универзитет, Раднички универзитет и Домови културе у оквиру којих су радиле библиотеке, позоришта, домови културе на селу, домови омладине (књижевна омладина, музичка омладина, хорска делатност, оркестри), ликовна удружења/клубови, а и институција као што је Радио. Ове институције имале су своје програме, тј. организовале су бројне изложбе, манифестације, фестивале и смотре. Тако су постојале традиционалне културне манифестације које су се организовале сваке године, а неке од њих су имале и републички, па чак и међународни карактер (Октобарски сусрети писаца, Рецитаторска такмичења, Фестивал омладинских хорова Србије (ФОХС), Смотра аматеризма и Сопоћанска виђења).

Нови Пазар са околином је у првим послератним годинама био општина у којој су се развијали многи облици аматеризма, од којих су понеки започети још пре Другог светског рата. Најважније и највише заступљене аматерске делатности биле су школске секције, из којих су израсла културно-уметничка друштва, аматерско позориште и др. Програми „шарене“ садржине, тј. приредбе углавном организоване у оквиру прослава годишњица и државних празника, као и различита такмичења, били су незаобилазни део испољавања аматерских умећа младих. „Ипак, и поред великог труда да заживи аматеризам у овом крају, све до седамдесетих година, и формирања великих аматерских смотри и такмичења, као и институција културе које су пропагирале аматерске делатности, аматеризам није био на високом нивоу у смислу квалитета програма“ (Аксић, 2018).

На територији седамдесетих манифестација културе у Новом Пазару делатност на пољу аматеризма тј. живота у нашој култури Општина 1973. годину, о аматеризма, о облика и акти Заједница културе формирају културне школе постан

Од 1975. године новопазарског организатора Фестивала српске на зонским и Општински проблема аматерског кадра који би Заједница културе када град буде позориште³⁸. Секција, тј. (фолклорног,

³⁵ Историјски Извештај о

³⁶ Више о аматеризму Заједнице културе општине 1976. године

³⁷ Више о аматеризму Заједнице културе општине 1976. године

³⁸ ИАРН Општина Н

На територији новопазарске општине аматеризам је доживео процват седамдесетих година прошлог века, када је оформљена велика аматерска манифестација – Смотра аматеризма младих. Из Извештаја о раду СИЗ-а културе у Новом Пазару, може се ишчитати значај који је имала аматерска делатност на локалном, али и на државном нивоу: „Културно-уметнички аматеризам треба да представља основну компоненту културно-забавног живота у нашој општини, па му је стога Перспективним планом развоја културе Општине Нови Пазар и Програмом рада заједнице културе за 1973. годину, посвећено доста пажње. У бржем развоју и поспешивању аматеризма, отворила се могућност за оживљавање неких давно замрлих облика и активности на пољу културно-забавног живота. Из тог разлога, Заједница културе је у прошлог години уложила доста напора да се формирају културно-уметничка друштва при школама и да на тај начин школе постану центри културно-забавног живота и рада“.³⁵

Од 1975. године наставља се активан развој аматеризма у новопазарској општини. Тако, СИЗ културе у Новом Пазару постаје организатор и општинског и међуопштинског такмичења рецитатора и Фестивала средњошколских хорова Србије. И Дечји хор постиже успехе на зонским и републичким фестивалима, а 1975. године је формиран и Омладински хор при Гимназији у Новом Пазару.³⁶ Један од основних проблема аматеризма тих година био је недостатак професионалног кадра који би припремао фолклорну и драмску секцију, али и оркестар.³⁷ Заједница културе сматрала је да ће „аматеризам бити развијен тек онда када град буде имао комплетно културно-уметничко друштво и аматерско позориште“.³⁸ Дакле, једно од решења виђено је као централизација секција, тј. формирање једног заједничког, нпр. Градског ансамбла (фолклорног, драмског, музичког) који би имао примат над осталима, али

³⁵ Историјски архив „Рас“ Нови Пазар (ИАРНП), СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе за 1973. годину, марта 1974. год.

³⁶ Више о овоме видети у: ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1975. годину, фебруара 1976. год. и ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1976. годину, фебруара 1977. год.

³⁷ Више о овоме видети у: ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1975. годину, фебруара 1976. год. и ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1976. годину, фебруара 1977. год.

³⁸ ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1975. годину, фебруара 1976.

и обавезу да држи квалитет и званично представља локалну заједницу. Нека од ових питања решена су већ 1977. године када су формиран Фолклорни ансамбл при културно-уметничком друштву „Младост“ и Оркестар забавне музике „Лауруси“, а запослен је и фолклорни кореограф.³⁹

Нова стремљења у оквиру аматерске делатности започињу 1978. године. Она би, према мишљењу Заједнице културе, требало да се крећу у смеру развоја аматеризма „у удруженом раду и на сеоском подручју“,⁴⁰ а основни носилац програма требало је да буде Дом омладине у Новом Пазару. Тако се, укупно узевши, аматерска делатност са краја седамдесетих и почетка осамдесетих година кретала у добром смеру и заузимала је значајно место у културном животу Новог Пазара.⁴¹ Једно од нерешених питања у оквиру аматерске делатности било је питање „могућности за формирање културно-уметничких друштава у производном раду (...) као и на сеоском подручју“.⁴² И ово питање бива решено 1983. године, када су на Смотри аматеризма младих, поред културно-уметничких друштава „средњих и основних школа и неких месних заједница, учествовали и аматери из организација удруженог рада“.⁴³ И поред бројних проблема, који су мање више успешно решавани у ходу, јер је пре свега постојао велики ентузијазам међу аматерима, из аматерских секција изродиле су се велике традиционалне манифестације (Смотра аматеризма младих, такмичење рецитатора, Фестивал омладинских хорова Србије (ФОХС), Ликовна колонија „Сопоћанска виђења“ и др.), институтције културе (Дом омладине, домови културе по селима, Аматерско позориште и др.), културно-уметничка друштва са својим секцијама (КУД „Младост“, КУД Текстилног комбината „Рашка“), али и изузетно квалитетни појединци.

Оно што је важно за аматеризам и што се можда може сматрати и видом постепеног гашења аматерске делатности, јесте смањивање, а

³⁹ Више о овоме више видети у: ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1977. годину, фебруара 1978. год.

⁴⁰ ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе општине Нови Пазар за 1978. годину, фебруара 1979. год.

⁴¹ Више о овоме видети у: ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе за период од 1978 – 1982. године, фебруара 1982. год.

⁴² ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе за период од 1978 – 1982. године, фебруара 1982. год.

⁴³ ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе за 1983. годину, јануара 1984. год.

понегде и укидање
које су неговали
јачањем и преузи
започиње се већ к
Иако је Партија „с
да потисне и пред
био прихваћен, ал
– измештен из тра
функција (у склоп
забавног карактера
коментари у окви
године, када као з
позориште, Смотр
Србије.

4.

Изузетно значајно
Пазара, као и у већ
„шареног“ програм
уметничких друшт
периоду од 1945. д
одбор имао своје ку
културно-уметнич
среза и тако до 1955
среза и почиње је
„шареног“ програм
прекомпонована на
Оне су биле изузетн

⁴⁴ Више о овоме
Заједнице културе
Заједнице културе

⁴⁵ „Фолклором
фолклор као изра
односно њено кор
1953-1967).

⁴⁶ КУД-ови су, у
се бавиле аматерс
утицаја на форми
„на којима је било

понегде и укидање секција, те опстанак углавном само оних фолклорних које су неговали КУД-ови, често гостујући чак и у иностранству.⁴⁴ Са јачањем и преузимањем примата фолклорних секција над осталим, започиње се већ крајем шездесетих и почетком седамдесетих година.⁴⁵ Иако је Партија „све остало што се тиче народне културе покушавала да потисне и представи као заостало и непожељно наслеђе, фолклор је био прихваћен, али је – у складу са важећим политичким контекстом – измештен из традиционалног оквира, чиме му је одузета и примарна функција (у склопу обичајно-обредне праксе), а додељен му је предзнак забавног карактера“ (Аксић, 2018). Овоме у прилог сведоче и све мањи коментари у оквиру СИЗ-а који се тичу аматерске делатности од 1984. године, када као заоставштина аматеризма опстају једино Аматерско позориште, Смотра аматеризма младих и Фестивал омладинских хорова Србије.

4.

Изузетно значајно место у културно-забавном животу Новог Пазара, као и у већини места у Републици Србији, заузимале су приредбе „шареног“ програма чији су актери били чланови бројних културно-уметничких друштава. О значају ових друштава говори и то да је у периоду од 1945. до 1952. године, скоро свако село, тј. месни народни одбор имао своје културно-уметничко друштво.⁴⁶ Након 1952. године, сва културно-уметничка друштва улазе у склоп Културно-просветног савеза среза и тако до 1955. године, када се оснива Културно-просветна заједница среза и почиње један сасвим нов културно-просветни рад. Приредбе „шареног“ програма биле су део предратне културне традиције која је прекомпонована након Другог светског рата у ново социјалистичко рухо. Оне су биле изузетно популарне, пре свега међу младима и постале су једна

⁴⁴ Више о овоме видети у: ИАРНП, СИЗ културе општине Нови Пазар, Извештај о раду Заједнице културе за период од 1978. до 1982. године, фебруара 1982. год. и Извештај о раду Заједнице културе за 1983. годину, јануара 1984. год.

⁴⁵ „Фолклорманија“ – треба разликовати фолклор као врсту народне уметности и фолклор као израз који се употребљава за све оно што представља примену те уметности, односно њено коришћење за сцену у културно-уметничкој активности“ (АЈ, 318, 196, 279, 1953-1967.).

⁴⁶ КУД-ови су, у првим послератним годинама били једине институције културе које су се бавиле аматерском делатношћу, поред школских секција и као такви су имали великог утицаја на формирање културног живота омладине у граду и на селу. Они су били места „на којима је било пожељно да омладина утроши своје слободно време“ (Аксић, 2018).

од првих идеолошких новина у културно-забавном животу. „Основни циљ ових програма било подизање културно-просветног нивоа, поред мање видљивог, али не мање значајног идеолошког обликовања слушаоца“ (Аксић, 2018). У оквиру ових приредби био је представљан уметнички програм (рецитаторски и музички делови, уметничко читање чланака, песама и прозе), а водиле су се и „дискусије о актуелним појавама, а све се завршавало игром, песмом и забавом“ (Малетић, 1969: 447).

Када су у питању програми ових приредби они су били засновани на темама из револуције, али и сегментима народне уметности (народни мелос, игре). Ипак, пошто је свака сеоска област имала своје локале обрасце, уситњавање културно-уметничке делатности постајало је проблем, као и „чињеница да једно исто друштво, често и исти људи, треба да се удубљују у веома различите улоге и у разне облике уметничке делатности – биле су пресудне за квалитет рада ових друштава“ (Малетић, 1969: 450). Овакви проблеми довели су до разилажења у идејама и потребама омладине и одраслих. „Док је омладини одговарала извесна шароликост спретно комбинованих програма, дотле се у односу на одрасле инсистирало на једном целовитом, естетски и емотивно одређеном културно-уметничком доживљају. Шароликост тадашњих програма више је служила забављању него постигнућу културно-просветних циљева“ (Малетић, 1969: 450–451). У првим годинама након рата појављује се проблем квалитета, али заправо у смислу (не)довољног коришћења социјалистичких мотива у оквиру програма. Већ од средине шездесетих постепено почињу да се гасе овакве приредбе које су биле како самосталне, тако и делови великих манифестација, углавном везаних за државне празнике. Ипак, не сме се сметнути с ума да су приредбе „шареног“ програма биле једне од зачетника каснијих великих аматерских културних манифестација, такмичења, па и институција културе.

5.

Период последње деценије XX и прве деценије XXI века, у Републици Србији био је обележен невеликом бригом о аматеризму, иако су постојала бројна културно-уметничка друштва која су највише истицала хорску и фолклорну делатност, а нека од њих и тежила ка професионализму. Велики проблем био је неадекватна организациона структура тих КУД-ова, као и лоше буџетско финансирање. Највише новца и подршке аматеризму засигурно је било у Београду, поготову почетком деведесетих

година „пре пре свега н кић; Јовић, аматерских начин рада. друштва до притом нису склеротиза чić, 2007: 27 пажња на ам обраћање па деловања.

6.

Данашњ аматеризма ставове прем али и унижа само елитист једну од најве времену, тј. уметника, ал што се данаш за развој култ активан учес Такође, про „цензуре“, он потпуности н социјализма до децентрал могло примен јесте и лош по који се њима мера подстиц

година „преко Савеза КУД-ова Београда, који је своју активност видео пре свега на фестивалима и манифестацијама“ (Dragičević Šešić; Mikić; Jovičić, 2007: 277). Већ крајем деведесетих година смањује се број аматерских група, јер многи желе да се професионализују, али се не мења начин рада. Основни проблем лежи у финансирању које ова аматерска друштва доводи у исти положај као и остале институције културе, а да притом нису одређени јасни критеријуми рада због чега их „карактерише склеротизација и рутинизација деловања“ (Dragičević Šešić; Mikić; Jovičić, 2007: 277). Почетком две хиљадитих се финансијски више обрађала пажња на аматеризам, али је проблем и даље остало незнање и недовољно обраћање пажње на друге (сем хорова и фолклора) облике аматерског деловања.

6.

Данашња истраживања аматеризма, али и коментари и критике аматеризма од стране самих уметника, показују углавном негативне ставове према њему, у смислу његове масовности, одсуства квалитета, али и унижавања уметности која по њиховом мишљењу треба да буде само елитистичка. Овакве негативне критике, аутор овог текста види као једну од највећих и основних препрека у развоју аматеризма у савременом времену, тј. у подржавању аматерске делатности од стране самих уметника, али и од стране државе. Још један од проблема може бити и тај што се данашња идеологија не интересује у довољној мери и на тај начин за развој културе као у социјализму, те самим тим и нема потребу да буде активан учесник у подршци аматеризму, па макар и само финансијској. Такође, проблем данашњице јесте и можда недовољно постојање „цензуре“, оне која је постојала у периоду социјализма, а која није у потпуности негативно утицала на развој друштва и културе. Из примера социјализма види се да су већа либерализација и демократизација довеле до децентрализације која се негативно одразила на квалитет, што би се могло применити и на данашњицу. Још један проблем садашњег времена јесте и лош подстицај развоја културе и уметности, па самим тим и оних који се њима баве, у смислу награђивања, а што је било једна од основних мера подстицаја у оквиру културне политике социјализма.

7.

По свему судећи, период бурних друштвених промена донео је доста новина, у тим тренуцима углавном позитивних за друштво. Култура и уметност прихваћене су као део свакодневице. Иако, из данашње перспективе гледано, изузетно идеолошки обојена, култура у периоду социјализма била је доступна скоро свима и углавном радо прихватана, пре свега захваљујући концепту подруштвљавања културе и аматеризму кроз који се она највише и спроводила, али и изградњи и јачању културних институција (библиотека, музеја, Домова културе). Када се сагледава из данашње перспективе постоје бројни негативни ставови по питању културне политике социјализма: да није било потребно, ни могуће подруштвљавати неке сегменте културе (опера, балет и др.), да је самоуправљање било немогуће у култури и довело до пропасти једне културне политике, да је политичка једнопартијска идеологија била сувише инфилтрирана у културу, да је системски уништавана традиционална култура, да је нарушавана стара, традиционална архитектура градова грађењем социјалистичких објеката, и тако даље. Ипак, не може се занемарити чињеница да је скоро сваки омладинац учествовао у неком културном догађању, да су и радни људи имали прилике да посећују позоришта, концерте, изложбе и друго, да је опера била доступна и становницима мањих места и да су се одигравали још многи други културни догађаји који су били изузетно посећени, а који данас можда и нису доступни већини људи.

Културне политике у СФР Југославији мењале су се у зависности од политичког стремљења државе ка Истоку или Западу, али и економског и привредног развоја. Условљене већ поменутиим друштвено-политичким факторима, културна политика у локалној заједници, конкретно у Новом Пазару, трудила се да иде у корак са државном, тј. републичком. Ипак, локална културна политика морала се прилагођавати и потребама становништва тога краја, те је неретко била и у заостатку са развојем одређених грана културе, које су у датом тренутку, сматране мање потребним. На државном, али и на локалном нивоу, једини сегмент културне политике који се паралелно развијао, био је аматеризам. Он је, са свим својим карактеристикама, допринео да се културни живот локалне заједнице, Новог Пазара, развије до те мере да се у овом граду традиционално одржавало и једно републичко такмичење.

Дакле, а
улогу, не са
Нажалост,
интересова
површину с
у тим годи
Ипак, са ра
окретањем
постепено ја

Свакако
нивоу, па с
одређене сп
један пробле
недовољна к
од стране на
одабираи об
сматрамо да
који су пост
самим тим а
што су драм
разумљиво ј
с обзиром на
прославе јуб
којима се мо
се уз другач
да понуде р
прославама

Дакле, т
једном изуз
политике, па
из социјали
квалитетније
за оне пробл
стање и физи
за овакавак
свега омлади
бити много з

Дакле, аматеризам је у периоду социјализма играо изузетно значајну улогу, не само у културном смислу, већ и у образовном, па и у моралном. Нажалост, ратне деведесете године донеле су са собом смањено интересовање за оваквом врстом културно-забавног деловања, а на површину су почели испливати садржаји проблематичног квалитета, у тим годинама додатно подржавани од стране владајућих слојева. Ипак, са развојем демократије, од двехиљадитих година и поново већим окретањем Западу, па и већим приливом новца у државну касу, почињу постепено јачати културно-уметничка друштва.

Свакако, данас, финансијска ситуација још увек није на завидном нивоу, па се КУД-ови морају сналазити за финансирање (тражећи одређене спонзоре), те то додатно кочи развој аматерске делатности. Још један проблем, по мишљењу аутора изузетно важан, јесте расцепканост и недовољна контрола КУД-ова по мањим местима и сеоским заједницама од стране надлежних институција, што узрокује проблем неадекватног одабира и обраде програма, као и начина функционисања КУД-ова. Такође, сматрамо да би требало обратити пажњу на организацију и проблеме који су постојали у прошлости, као и начине на које су они решавани, те самим тим аматеризам проширити и развијати и у другим правцима, као што су драмска, рецитаторска и друге аматерске делатности. Наравно, разумљиво је да су потребе за овим делатностима у данашње време мање, с обзиром на то да више не постоје у толиком броју државни празници и прославе јубилеја, тј. манифестације које су пратиле ове прославе, а на којима се могу изводити скечеви, рецитације и др. Ипак, сматрамо да би се уз другачију организацију могли оформити КУД-ови који би имали да понуде разнолик и изузетно квалитетан програм на различитим прославама и концертима у земљи, а и у иностранству.

Дакле, требало би се студиозније позабавити аматеризмом као једном изузетно сложеном и корисном формом деловања културне политике, па и образовања пре свега младих, који би, према примеру из социјалистичког периода могли „утрошити“ своје слободно време квалитетније, а што би са собом засигурно донело и низ других решења за оне проблеме који су данас актуелни код младих (лоше здравствено стање и физичко и ментално, лош социјални живот и др.). Свакако да је за овакав, данас може се рећи и радикални преображај друштва, пре свега омладине, потребан дужи временски период, али би исход могао бити много значајнији од уложеног труда и времена.

ИЗВОРИ

- AJ, Архив Југославије, Фонд 318 – Савезни секретаријат за образовање и културу, 1954-1967.
- AJ, Фонд 319 – Савезни савет за образовање и културу, 1967-1971.
- АС, Архив Србије, Републички секретаријат за културу, Г-278, 1961, 1964-1978. (без 1968.).
- АС, Републичка заједница културе, РЗК, 1979-1990.
- ИАРНП, Историјски архив „Рас“ Нови Пазар, Самоуправна интересна заједница културе општине Нови Пазар, Извештаји о раду заједнице културе, 1970. - 1986. годину.

ЛИТЕРАТУРА

- Аксић, Нина (2018). „Аматеризмот како начин за зачувување/трансформацији на традиционалните обрасци – Културно-уметничките друштва на територијата на Нови Пазар“, у: *Традиција и современост во фолклорот на балканските народи*. Скопје: Институтот за фолклор „Марко Цепенков“ (у штампани).
- Baruh Vahtel, Endru (2001). *Stvaranje nacije, razaranje nacije. Književnost i kulturna politika u Jugoslaviji*. Prevod sa engleskog Ivan Radosavljević. Beograd: Stubovi kulture.
- Димић, Љубодраг; Стојановић, Дубравка; Јовановић, Мирослав (2005). *Србија 1804–2004 – три виђења или позив на дијалог*. Београд: Удружење за друштвену историју.
- Dragičević Šešić, Milena; Mikić, Hristina; Jovičić, Svetlana (2007). „Strateška analiza beogradskog sistema kulture“, у: *Зборник радова Факултета драмских уметности*, број 11-12. Београд: Факултет драмских уметности, 277-318.
- Ђукић-Дојчиновић, Vesna (1997). *Pravo na razlike село – град*. Beograd: Zadužbina Andrejević.
- ЕСН, *Енциклопедија српског народа* (2008). Београд: Завод за уџбенике.
- Ivanišević, Milivoje; Ljuboja, Svetlana (1983). *Srbija – vodič kroz kulturu*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka SR Srbije, NIŠRO „Turistička štampa“.
- Илић, Милош (1987). *Социологија културе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Лукић Крстановић, Мирослава (2010). *Спектакли XX века музика и моћ*. Посебна издања, књига 72. Београд: Српска академија наука и уметности, Етнографски институт.
- Малетић, Михаило (1969). *Нови Пазар и околина*. Београд: Новинско-издавачко предузеће КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ.
- Marković, J. Predrag (2012). *Trajnost i promena*. Drugo izdanje. Beograd: Службени гласник.
- Pavlović, Milivoje (1980). *Kultura od do, razgovori o protivurečjima naše kulturne svakidašnjice*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije.

Nina V. Aksić

AMATEURISM AS A SEGMENT OF CULTURAL POLICY IN SFR YUGOSLAVIA - EXAMPLE OF NOVI PAZAR

ABSTRACT: The paper is presenting amateurism as a segment of the cultural policy of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. In addition to the theoretical review of the cultural policy and amateurism, the contribution of amateurism to the development of cultural life, namely in Novi Pazar, as well as the problems that amateurism had encountered, are presented. Descriptions of the functioning of sections, cultural and artistic societies, organization of competitions and events, on the example of Novi Pazar, should contribute to the consideration of amateur activity today and point to good and bad practices from the past. The aim of the paper is to try and point out the positive (massiveness, the quantity that comes from quality, in some places the only aspect of cultural life, etc.) and negative (poor quality, small artistic value, etc.) comments concerning the use of amateurism in general, in order to improve it today and adapted to the new needs of the society as well.

KEY WORDS: amateurism, Socialist Federal Republic of Yugoslavia, cultural policy, problems, development

САДРЖАЈ

3. Uvod
7. Др Весна Марјановић - АМАТЕРСКО СТВАРАЛАШТВО У ВОЈВОДИНИ НА ПРИМЕРУ НАРОДНЕ КУЛТУРЕ У СВЕТЛУ КОЛЕКТИВНОГ ИЗРАЖАВАЊА
27. Др Нина В. Аксић - АМАТЕРИЗАМ КАО СЕГМЕНТ КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У СФР ЈУГОСЛАВИЈИ - ПРИМЕР НОВОГ ПАЗАРА
45. Мр Рогановић Гордана - ТРАДИЦИОНАЛНЕ НАРОДНЕ ИГРЕ И ПЕСМЕ У САВРЕМЕНОЈ ПРАКСИ И КОРЕОГРАФИЈАНОМ ФОЛКЛОРУ
65. Саво Мучибабић - СТАЊЕ, СТАТУС, ЗНАЧАЈ, И ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА АМАТЕРИЗМА У АП ВОЈВОДИНИ
85. Др Миљан Војновић - ПРИРОДНА СПРЕГА ПРОФЕСИОНАЛИЗМА И АМАТЕРИЗМА У СЦЕНСКОЈ ДЕЛАТНОСТИ - ИСКУСТВО ПРАКТИЧНОГ И ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА СЕЛЕКТОРА ПРЕДСТАВА ДЕЧИЈИХ И ОМЛАДИНСКИХ КАТЕГОРИЈА САВЕЗА УМЕТНИЧКОГ СТВАРАЛАШТВА АМАТЕРА ВОЈВОДИНЕ
97. Др Срђан Радаковић - МОДЕЛИ РАЗВОЈА НЕПРОФЕСИОНАЛНОГ ФИЛМА У ВОЈВОДИНИ
109. Мр Данило Вуксановић - АМАТЕРИЗАМ У (ЛИКОВНОЈ) УМЕТНОСТИ
123. Никола Шанта - ВРАЂАЊЕ ИЗГУБЉЕНОГ ДОСТОЈАНСТВА - СТУДИЈА СЛУЧАЈА КУД „ЖЕТВА“ КУЦУРА
133. Дамир Грошин - КУЛТУРНИ АМАТЕРИЗАМ СТАНОВНИКА МЕЛЕНАЦА НЕКАД И ДАНАС: СТУДИЈА СЛУЧАЈА
157. Iskra Vuksanović - ROMI I АМАТЕРИЗАМ (SKICA ZA MOGUĆA ISTRAŽIVANJA)
175. Dr Milina Sklabinski - АМАТЕРИЗАМ У КУЛТУРИ У ДРЖАВАМА СРЕДНЈЕ ЕВРОПЕ
189. Ivana Đoković - STANJE I PERSPEKTIVE АМАТЕРИЗМА У КУЛТУРИ - SLUČAJ CRNE GORE
213. Miroslav Keveždi - ŠTA JE TO (SAVREMENI) FOLKLOR
225. Биографије аутора
229. Др Татјана Бугарски - РЕЦЕНЗИЈА: СТАТУС И ПЕРСПЕКТИВЕ АМАТЕРИЗМА У КУЛТУРИ ВОЈВОДИНЕ - ЗБОРНИК РАДОВА

Стање и перспективе аматеризма у култури Војводине
Зборник радова

Издавач:

Завод за културу Војводине, Војводе Путника 2, Нови Сад
office@zkv.rs

За издавача:

Мр Смиљана Влајић, директор

Уредништво издања:

Мирослав Кекежди
Др Александра Боснић Ђурић

Имена аутора:

Др Весна Марјановић, др Нина Аксић, мр Гордана Рогановић, Саво Мучибабић, др Миљан Војновић, др Срђан Радаковић, мр Данило Вуксановић, Никола Шанта, Дамир Иван Грошин, Искра Вуксановић, др Милина Склабински, Ивана Ђоковић, Мирослав Кекежди

Рецензенти:

Др Татјана Бугарски
Александра Марковић

Лектура:

Графичка радионица „Спутњик“, Даница Клашња

Графички дизајн:

Мр Дарко Вуковић

Графичка обрада:

Драган Половина

Превод на енглески језик:

Марина Олеар

Штампа:

ЈП Службени гласник, Београд

Место и година штампања:

Београд, 2018.

Број примерака публикације:

300

ISBN: 978-86-80384-46-7

Зборник излази под покровитељством Покрајинског секретаријата за културу и јавно информисање Владе АП Војводине

Ставови изречени у зборнику припадају искључиво ауторима и не представљају нужно званичне ставове Покрајинског секретаријата за културу и јавно информисање Владе АП Војводине и Завода за културу Војводине

Copyright: Завод за културу Војводине